

דרשוני וזחיז

גיליון שבועי
לעיון והעמקה
בתורת המחשבה

קדמאה

להורות תורת רבותני

היאומים העלי' והחשבה

גיליון מס' 40

פרשת ויקרא תשפ"ג

מחשבה ראשונה

דבר המערכת

וכאן הבן שואל...

'וכאן הבן שואל' - לא רק שהתורה לא פוסלת ושוללת את השאלות, אלא היא אף מעודדת זאת, ולא בסתם חג אלא דווקא בחג הפסח - חג האמונה, דווקא אז התורה נתנה מקום כה גדול לשאלה, משום שאכן זו היא מהות האמונה, ההתבוננות, השאלה, ועצם החיפוש אחר האמת הזכה...

התורה הק' לא רק מקבלת את השאלות הקיימות בהבנה, אלא היא אף מבקשת לעודד בקרבנו את החיפוש ואת ההעמקה, ולכן נצטוונו לשנות לבילי הסדר ממנהגנו, כדי שישאלו התינוקות. וכדאי את "שאלם אין לו כרפס יקח ירק אחר, שכן עיקר הטעם הוא כדי לעודד שאלה אצל התינוקות" (קישור, פרק פ"ח י"ב). בני עדות המזרח נהגו לסובב מעל ראשם את קערת ליל הסדר, ואצל בני אשכנז נפוץ המנהג להדליק נרות גדולים במיוחד הנקראים 'מה נשתנה ליכט', והכל בשביל לעודד תמיהה, להעיר את השאלה.

בהגדה אנו רואים התייחסות לכל סוגי השאלות, ואפילו לשאלות שלא נשאלו - 'כנגד ארבעה בנים דיברה תורה. אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול'. מכאן אנו רואים שדבר פשוט הוא, שכל אחד כפי תכונתו ועד כמה שידו משוגת, צריך להעמיק לחפש ולנסות להבין את טעמי המצוות. לא רק חכם אלא גם תם, ויתרה מכך, אפילו 'שאינו יודע לשאול' שלפי תכונותיו אינו מסוגל לעמוד על שורשי העניינים ויסודות האמונה, בכל זאת אין להשאירו כך, אלא 'את פתח לו', יש לפתוח את מחשבתו ולהטעימו מנועם ויו התורה.

אכן זאת יש לדעת שארבעת הבנים אינם רק ארבעה ילדים, והשאינו יודע לשאול אינו רק חירש אילם שלא יכול לדבר, אלא עלינו להתייחס גם אל חלק התם וחלק השאינו יודע לשאול' שבתוכנו, להקשיב לפחד שלנו שמה 'אינו יודעים לשאול', או שמה אסור לשאול... 'לפתחו לו' - להקשיב לשאלה שלא נשאלה, ולענות גם עליה תשובה, וכפי שכתב רבי שלמה אלקבץ (בריית הלוי על הגדה של פסח) בזה"ל, 'ושאינו יודע לשאול את פתח לו'. כבר הקדמתי כי אין דברים הללו מאיש שוטה ומפתי, דלא בשופטני עסקינן, אבל הוא ירא וחרד לדבר ה', ואינו יודע לשאול מפני היראה מהשגיאה, ואינו יודע לסדר שאלתו על כל עניין ועניין ככל אחיו, ולכן את פתח לו, ועניינו אצלי שתלהיבו לשאול'...

אמנם משאלות הארבעה בנים, אנו לא רק לומדים שעלינו לשאול, אלא אנו גם לומדים כיצד ואך לשאול.

שהרי על פניו נראה שהחכם והרשע שואלים את אותה שאלה בדיוק, שניהם שואלים דורשים להבין את משמעות חג הפסח, ושאלתם אף מסונגנת בצורה דומה: החכם שואל 'מה העדות והחוקים והמשפטים', וגם הרשע שואל 'מה העבודה הזאת לכם'. לכאורה מלבד המילה 'לכם' שניהם שווים בשאלותיהם, אך האמת היא שבמילה הזאת מונח כל ההבדל בין החכם לרשע, החכם שואל את כל השאלות ממקום פנימי, מתוך רצון עמוק שכל מעשיו יהיו מתוך חיבור וכוונה אמיתית ולא סתם כמעשה קוף בעלמא. אך הרשע שואל 'מה העבודה הזאת לכם', הוא שואל כדי להבין אך לא כדי לעשות. יש לו סקרנות להקפיד את נושא האמונה ואת מהות חג הפסח, הוא רוצה לחקור זאת, אבל במבט מבחוץ, כאילו כל זה לא קשור אליו כלל - 'לכם ולא לו'.

וכאן נעוץ ההבדל בין חכם לרשע, שניהם מבקשים היגיון, ושניהם שואלים שאלות, אלא שהרשע מוציא עצמו מהכלל וחוקר ודורש השכלה ותו לא, אך לעומת זאת החכם עושה זאת מתוך רצון לחיבור פנימי ועמוק ושאיפה להתעלות מעלה מעלה, להידבק בה'...

כתוב העלון:

הסערה
סביב 'ספר
הברית'.

מדור
מחשבת
יסוד

2

האם יש
'חיוב' הלכתי
להיות
אופטימי?

מדור
מחשבת
הפרשה

4

הנהגות
הסעודה
לאור
פרשתנו.

מדור
מחשבה
למעשה

6

התגלית
המרעישת
בבית החיים
העתיק...

מדור
עקבות
המחשבה

8

העיקר הרביעי: קדמות ה' (ו') ענף א: מטרת הבריאה (ד')

בפרקים הקודמים הארכנו לבאר את שיטת הרמב"ם בשאלת תכלית הבריאה, ונוכחנו לדעת ששיטת רבינו היא שתכלית הבריאה היא להיטיב לבריותיו, בהמשך הבאנו מדברי רבינו סעדיה גאון וכן מספר הישר המיוחס לרבינו תם, שמתוכם עולה שגם הם הלכו בדרך זו. בפרק זה נראה את שיטת הרמח"ל, ונעמיק בשאלה האם יתכן ששיטה זו סותרת את השיטה לפיה תכלית בריאת העולם היא כדי לגלות מלכותו יתברך.

שיטת הרמח"ל

בכמה מקומות התייחס הרמח"ל לשאלה זו, אך ראשית כל נראה את דבריו בתחילת ספרו דעת תבונות, וז"ל, "מה שנוכל להשיג בעניין זה הוא, כי האל-י תברך שמו הוא תכלית הטוב ודאי. ואמנם, מחק הטוב הוא להיטיב, וזה הוא מה שרצה הוא ית'ש, לברוא נבראים כדי שיוכל להטיב להם, כי אם אין מקבל הטוב אין הטבה... השלמות הוזה פשוט הוא, והוא, שיהיה האדם מתדבק בקדושתו יתברך, ונהנה מהשגת כבודו בלי שום מונע מפריד ומעכב... ובדברי רז"ל (ברכות יז), 'העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו', אלא הצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה".

וכן כתב בספרו קל"ח פתחי חכמה (פתח ג), וז"ל, "אחר שבארנו אמונתנו בו יתברך שמו, נבא עתה לבאר פעולותיו, תכלית בריאת העולם וכו' הוא להיות מיטיב, פירוש - לא לצרכו, כי הוא אינו צריך לבריותיו, אלא לברוא בריות להיטיב להם, אם תשאל ומהיכן נולד זה התכלית, התשובה ברורה, כל טוב חשקו להיטיב, הרצון ב"ה הוא תכלית הטוב, אם כן חשקו להיטיב בתכלית הטוב, לפי שהוא תכלית הטוב, גם חשקו הוא להיטיב בתכלית הטוב. וזה הטעם למה עשה העולם בזה הדרך של בחירה ושכר ועונש, לפי שזהו הוא תכלית הטוב".

ועד"ז ידועים דבריו בריש ספרו מסילת ישרים (פרק א), "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו, שזהו התענוג האמתי והעידון הגדול מכל העידונים שיוכל להימצא... וכשתסתכל עוד בדבר תראה כי השלמות האמתי הוא רק הדבקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים ע"ג כ"ח) 'אני קרבת אלהים לי טוב'".

"מגדל חסרון דעתם דברו על צדיק אשר לא כדת"...

"אמנם הלוצאטי ז"ל כתב בריש ספר קל"ח פתחי חכמה שלו גם בריש ספרו מסילת ישרים, שהעולם נברא רק מטעם ההטבה, טעה מאוד כי סותר מקרא מלא 'כל פעל ה' למענהו, גם פסוק לכבודי בראתי', גם הברכה שתקנו חז"ל 'שהכל ברא לכבודו'".

והנה למרות שהשאלה עצמה היא נכונה, וצריך להבין איך יתיר הרמח"ל פסוקים אלו, עדיין יש בדברים הנ"ל של בעל ספר הברית [שכתב זאת בספרו 'טעם עצו' על המשנת חסידים] משום פחיתות כבוד נוראה, שהענין פניו ופער פיו נגד אורם ורובם של ישראל הרמח"ל ז"ע ועכ"א, לומר שהוא 'טעה בזה מאוד', וכל בר דעת מבין שבהקרות לפנינו מקרה כזה, יש לנו לחקור ולהתעמק כיצד הבין הרמח"ל את הפסוק, ולא לומר שדיבר כנגד הפסוק, או שנתעלם ממנו מקרא מפורש ח".

וכבר בדפוס ראשון של הספר קל"ח פתחי חכמה (קארעץ, תקמ"ה) התייחס המביא לבית

היה נאות לכוונה, וזהו אמרו 'ורא אלהים כי טוב וכו', והטוב אצלנו יאמר למה שיאות לכוונתנו".

הרי לנו דברים מפורשים בהם מבאר לנו רבינו הרמב"ם, שאין בפסוקים אלו כלל ביאור על מטרת הבריאה, אלא אמירה שכל מה שנברא, נברא בהתאם לרצון העליון.

שיטת המקובלים בשאלה זו

אמנם לאחר שזכינו לגילוי אור יקרות ספר הזוהר, נמצא שזו היא גם שיטת הזוהר הקדוש, והרמב"ם בדבריו כיוון לכך. וזה לשון הזוהר (ח"ב קס"ג), "הכא איהו רזא למארי מדין, כל

מה דעבד קודשא בריך הוא עילא ותתא, כלא איהו בגין לאחזאה יקרא דליה, וכולא איהו לפולחניה, וכי מאן חמי עבדא דלהי מקטרגא דמאריה, ובכל מה דרעוניה דמאריה אתעביד איהו מקטרגא, רעוניה דקודשא בריך הוא דיהון בני נשא תדיר בפולחניה, ויהון בארע קשוט, בגין למזכי לון בכמה טבין". [בתרגום ללשה"ק: רצונו של הקב"ה שיעבדוהו בני האדם תמיד וילכו בדרך הישר, כדי שיוכלו לזכות לכמה טובות].

מדברים אלו מוכח להדיא שאין בפסוקים אלו כלל קושיא, משום שאכן תכלית הבריאה היא להיטיב, אולם הדרך בה יוכלו בני האדם לזכות להנות מטובו זה על ידי עבודתו וקיום

מצוותיו. ולכן פתח תחילה בכך שתכלית הכל להכיר מלכותו ולעבוד לפניו, ושוב סיים וכתב להדיא, שמה שהוא חפץ שיעבדו לפניו אינו אלא כדי לזכות בני אדם ולהיטיב להם.

אחרי שראינו כל זאת בדברי המקובלים הראשונים, נביא גם ממה שהסכימו לזה המקובלים האחרונים, ודאי היה זה על פי מה שהבינו בעומק דעת הזוה"ק. וראש וראשון להם מוהר"ר ר' חיים ויטאל זלה"ה, שכתב כן בפירוש פתח ספרו עץ חיים (ריש שער הכללים), וז"ל, "כשעלה ברצונו יתברך שמו לברוא את העולם כדי להיטיב לברואיו ויכירו גדולתו ויזכו להיות מרכבה למעלה להדבק בו יתברך"...

(מעובד ע"פ ספר רצון משה על הרמב"ם)

הדפוס לטענות והשגות שהשיגו קטני אמנה על דברי רבינו, וכלשונו, "וחי מאן גברא רבא דקמסהיד עליה ה"ה הרב המופלא והמופלא בתורה ובחסידות, כמו יעקב יוסף מ"מ דק"ק אוסטראה, שמעתי מפיו ולא מפי כתבו שישמע מפי קדוש בוצינא קדישא נשמתו בגני מרומים ה"ה כבוד שמו מוהר"ר דוב מ"מ דק"ק מעזריטש, שאמר על המחבר הזה שאין דורו היו כדאי להבין צדקותו ופרישותו, ולכן רבים מבני עמנו מגדל חסרון דעתם דברו על צדיק עתק אשר לא כדת".

והנה מלבד זאת הרי גילה זה המחבר בהלעיזו על הרמח"ל קלונו ברבים, שנעלמו ממנו כל דברי הראשונים הנ"ל שכולם כאחד גם אווזים שתכלית הבריאה היא להיטיב לבריותיו, ויותר מכך נתעלמו ממנו דברי הזוהר הקדוש שבהם מתיישבת קושייתו וכפי שיבואר בארוכה להלן.¹

'שהכל ברא לכבודו' או 'להיטיב לבריותיו'?

והנה לקושיא דמילתא, יש לדעת שכבר פירש מורנו הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג פרק י"ג) את הפסוקים הנ"ל, וביאר שאין הכוונה 'לכבודו' ולמענהו להגדיל מלכותו ותהלתו, אלא הכוונה לפי רצונו, שכן רצה להיות כל דבר מסודר באופן היותר נאות וראוי אליו.

ונביא את לשונו הקדוש, "וכבר נאמר זה הדעת גם כן בספרי הנבואה, אמר 'כל פעל ה' למענהו וכו', פירושו למען עצמו יתברך, ר"ל רצונו שהוא עצמו כמו שהתבאר בזה המאמר, וכבר בארנו שעצמו יתברך יקרא גם כן כבודו, באמרו הראני נא את כבודך, הנה יהיה גם כן אמרו 'כל פעל ה' למענהו' כאמרו 'כל הנקרא בשמי לכבודי בראתי יצרתיו אף עשיתיו', יאמר, כל מה שיוחס לפעולתי אמנם עשיתיו למען רצוני לא לזולת זה וכו' ואין שם אלא רצון בלבד. וכשתתבונן בספר ההוא המיישר כל מתיישר אל הכוונה ולזה נקרא תורה, יתבאר לך זה הענין אשר אנחנו סובבים סביבו מתחלת מעשה בראשית עד סופו, והוא שלא ביאר כלל בדבר מהם שיהיה בעבור דבר אחר, אלא כל חלק וחלק מחלקי העולם זכר שהוא המציאו ושמציאותו

א. ויעיין בחיי אדם (בית אדם איסור וחיוב כלל ל"ד, אות מ"ט) שקורא למחבר הנ"ל 'חוקר אחד', וכתב שדבריו הבל כי הולך אחרי דעת החוקרים בניגוד לדברי רז"ל. וכבר מצאנו לאחד מגדולי אותו דור שקראו 'הקואטי', כי הוא רק מכניס ומוציא מלכת מפה ושם, אך האמת שבכלל לא ירד לטוסק הדברים הטמונים בדברי כל רבותינו הקדושים ועל כן באה עליו הצרה הזאת. ולא עוד אלא שהיום כבר התברר שהרבה ממה שכתב בענייני חכמה ומדע מוטעים.

כל מה דעביד רחמנא לטב עביד

האות אלף שבסוף המילה הראשונה בפרשתנו ובספר ויקרא כולו קטנה משיאר האותיות - זוהי אות הא' זעירא - האות שסיבבה כבר נכרכו דרושים שונים ורמזים רבים, מהם ידועים יותר ומהם ידועים פחות. אך ידועים דברי ר' יוחנן (עידובין נד'): "מאי דכתיב (משלי כ"ז ח) 'נוצר תאנה יאכל פריה, למה נמשלו דברי תורה כתאנה, מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים, אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם" - ולכן נצא אף אנו ונהגה בה, שמא נמצא בהן טעם חדש.

עד שגער בו הקב"ה ואמר לו די

במדור זה (בגיליון פרשת תרומה) כבר ביארנו בהרחבה את דברי חז"ל בחגיגה (יב), "אני א-ל-ש-ד-י, אני הוא שאמרת לי לעולם די, שהיה העולם מתפשט והולך עד שגער בו הקב"ה ואמר לו די". שבדברים אלו רמזו לנו חכמינו על סוד שילוב מידת הגבורה עם מידת הרחמים, ועל כך שרק בצורה זו יכול העולם להתקיים. וכדאי אתם מהקדמונים ששם הו"ה רומזו על מידת החסד, ושם שד"י רומז על מידת הגבורה.

וביסוד דברים אלה, אמרנו לבאר את דברי רבינו הרמב"ם ז"ל, שפתח את ספר ה"ד בזה"ל, "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא הממציא כל נמצא וכו'". וכבר דשו בה רבים, ותמהו מהו

הלשון "שיש שם מצוי", והלא הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, ואם כן היכן הוא מקומו של בורא העולם שעליו יאמר שיש 'שם' מצוי ראשון?

והבאנו מן הקדמונים שכתבו שהרמב"ם בכתבו 'שם', כיוון לאחד משמות הקודש הקרוי 'שם'. ולא לחינם פתח הרמב"ם את ספרו דווקא עם השם 'שם', אלא בכך רמז לנו רבינו עניין גדול זה, של היכולת לשלב את מידות

החסד והגבורה, שמידה זו נרמזת בשם השם' שעולה למספר הו"ה שד"י. ועל זה המשיך ואמר רבינו "הוא הממציא כל נמצא", היינו שרק בכוח שילוב זה נברא העולם וכלשון הגמרא שהובאה לעיל.

הראיה החיובית והמבט האופטימי - חיוב הלכת

אכן ביסוד זה גופיה יש שני מדרגות, ישנה מדרגה אחת בסיסית, שעליה עמדנו במדור זה בפרשת תרומה - והיא ההבנה שגם מידת הגבורה, וגם הדברים הנראים רעים, נצרכים בשביל הנהגת העולם,

ואינם ח"ו מגיעים מישות אחרת [כפי טעותו של אחר שברעותו צדיק ורע לו כפר באחדות הש"ת והאמין בשני רשויות], אלא הכל ממנו יתברך. אולם למעלה מזאת היא ההבנה שחסד הו"ה מלאה הארץ, ובאמת גם הרע עצמו הוא בתוך תוכו טוב ממש. וכפי שאמרו חז"ל שאין רע יורד מלמעלה, ומפי עליון לא תצא הרעות.

דבר זה כבר יסד לנו התנא הק' רבי עקיבא, וכדאי אתם בגמרא (נריכות טג). "אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משימה דר' עקיבא, לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד. כי הא דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא, מטא להאי מתא, בעא אושפיזא, לא יהבי ליה. אמר 'כל דעביד רחמנא לטב'.

אזל ובת בדברא והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא. אתא זיקא כבייה לשרגא, אתא שונרא אכליה לתרנגולא, אתא אריה אכליה לחמרא, אמר 'כל דעביד רחמנא לטב'. ביה בליליא אתא גייסא שבייה למתא. אמר להו לאו אמרי לכו כל מה דעביד רחמנא לטב עביד..."

כשנעיין בספרי ההלכה נראה שיסוד זה שנראה על פניו כמאמר חיזוק גרידא, או כדברי עידוד הנאמרים

בכך חרג ה' בית יוסף ממנהגו ולמרות שאין דרכו ללך להכניס בשולחן ערוך ענייני השקפה ואמונה, רתוך השולחן ערוך ופסק כן להרכה...

בעתות חולשה, לא נשאר בגדר המלצה חז"לית, אלא נפסק הלכה למעשה בשולחן ערוך, ובכך חרג הבית יוסף ממנהגו, ולמרות שאין דרכו ללך להכניס בשולחן ערוך ענייני השקפה ואמונה, הכניס יסוד זה לתוך השולחן ערוך ופסק כן להלכה, וכלשונו (שולחן ערוך אורח חיים סימן ר"ל סעיף ה'), "לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל מה דעביד רחמנא, לטב עביד". דבר שמוכיח לנו עד כמה נחוצה הבנה זו ועד כמה חשוב שיפנים האדם יסוד זה.

"והריקותי לכם ברכה עד בלי די"

ונראה לרמז שגם הבנה עמוקה זו, נרמזה בדברי הגמרא "אני א-ל-ש-ד-י, אני הוא שאמרת לי לעולם די, שהיה העולם מתפשט והולך עד שגער בו הקב"ה ואמר לו די". שבשום לב נראה שהמילה 'די' עצמה הופכת בשינוי סדר האותיות למילה 'יד', שהיא הרומזת על מידת החסד, ההשפעה והנתינה. וכסוד הפסוק "פותח את ידך ומשביע לכל חי צרון". שאכן עצם הגבורה גערת הדי וצמצום העולם, גם היא כל כולה חסד צרוף, שהרי בלי זאת לא היה יכול העולם להתקיים, וכלשון הגמרא 'שהיה מתפשט והולך בלי גבול.

וימתק בזה לשון הכתוב (מלאכי ג י) "והריקותי לכם ברכה עד בלי די", ודרשו חז"ל (שבת לב), "מאי עד בלי די, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די". היינו שבבוא היום נוכל כולנו לראות בחוש שגם כל הדברים שהיו נראים קשים ורעים, הינם בעצם אך ורק חסדים נסתרים. ולכן יבלו שפתותינו מלומר די, שלא נאמר עוד שממנו יתברך יצאו גבורות וצמצומים, ושייך אצלו בחינת 'די', אלא נגלה שהכל זה השפעה וחסד מתחת היד' הקדושה הרחבה והרחומה.

ועוד מקום אתנו לראות יסוד זה, שהרי עצם המילה 'די' עולה למניין י"ד הרומז לי"ג מכליל דרחמי, ועוד אחד שרומז על אל"ף - אלופו של עולם, א-ל מסתתר בשפירי חביון...

ובזה אפשר לפרש את הפסוק (תהילים ט"ז ח), "שויתי הו"ה לנגדי תמיד". שהאדם המשכיל שמבין יסוד זה משווה אצלו את בחינת הו"ה עם בחינת 'נגד', שאף מה שנראה שהוא לרעתו ולנגדי, באמת הוא הו"ה - חסד צרוף מבעל הרחמים.

ואזמרים פעמיים באהבה...

על הצהרת האמונה בכך שהכל לטובה, וש'כל מה דעביד רחמנא לטב', אנו חוזרים כל יום פעמיים באהבה, שהרי יסוד זה הניחה לנו התורה הק' בפסוק הראשון של קריאת שמע, בקריאה היהודית הנצחית - "שמע ישראל הו"ה

א-ל-ה-י-ו הו"ה אחד... ל ש מ ו ע ולהפנים שגם מה שנראה לנו כחסד [הרמז בשם הו"ה], וגם מה שנראה לנו כדין

מחשבת הפרשה

מאוצרם של רבותינו בעלי המחשבה בענייני דיומא

[הרמז בשם אל-הים], בפנימיות הכל אחד, הכל זה רק חסד א-ל כל היום, ובאמת גם הו"ה וגם אלוקינו זה בעצם הו"ה אחד.

ולכן אמרו חז"ל ש'בשעה שפגש יעקב את יוסף היה קורא קריאת שמע, שבהבנה עמוקה ופנימית זו קיבל יעקב אבינו את פני יוסף הצדיק כשהם נפגשו לאחר 22 שנות ניתוק וסבל, בהבנה שכל ההסתר פנים זה בשביל מטרה מסוימת, וגם אם 'אתם חשבתם עלי לרעה', 'האלוקים חשבה לטובה'. כפי שאנו אכן רואים שממכירת יוסף עצמה יצאה הטובה הגדולה, שנשארו בני יעקב בחיים. וכלשונו של יוסף, 'אלקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחית עם רב, ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם', וכדאי אתם בגמרא (שבת פט): "ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרמה לו"...

ובצעקה-זעקה זו הועלו רבבות בני ישראל במשך אלפי שנים למוקד - בהבנה שאנחנו לא מבינים, בהכרה בכך שגם השעות היותר קשות הם בעצם יפות ומאירות...

סוד הא' זעירא

יסוד גדול זה, יש בו משום נותן טעם חדש לא' זעירא דדיש פרשתנו, הרומזת לכך שלפעמים אלופו של עולם אכן לא נראה במבט רגיל, אך במבט מעמיק נגלה את הא' זעירא, שאפילו בהסתרה שבתוך ההסתרה בודאי גם שם נמצא ה' יתברך...

ויסוד זה יהיה לעתיד לבוא גלוי וידוע לכל העמים, שיראו גם הם שכל הרעה אינה אלא טובה גמורה והש"ת מסתתר בה, וזהו מה שנאמר "והיה הו"ה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' הו"ה אחד ושמו אחד". היינו שיגלו שגם הדינים הינם חסדים, והכל בשורשו

הינו חסד ורחמים, ואז "ראו כל בשר יחדיו כי פי הו"ה דיבר" - שגם הדיבור שהוא לשון קשה, הוא ביסודו חסד שהו"ה דיבר... (מעובד ע"פ ספר רצון משה על התורה)

**"וכאשר תקום מן הספר, תחפש כאשר למדת
אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו"** (אגרת הרמב"ן)

מאד מאד הוא שפל רוח

"ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר... והזכיר 'מאד' [בפסוק] 'והאיש משה עניו מאד' [לבאר כי משה רבינו ע"ה לא רצה לעמוד על המצוה בלבד שהוא לשון עניו, אבל הטה עצמו מן המיצוה אל צד השפלות ועל כן הזכיר מאד. ומכלל ענותותו ושפלותו מה שמצינו שלא רצה לבא אל אהל מועד בעוד שהיה האהל טמון ומכוסה בענן הכבוד, כעניין שכתוב (שמות ט) 'ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן', ואע"פ שכבר נאמר לו מפי הגבורה 'ונועדתי לך עם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים', לא ערב את לבו לבא אל אהל מועד, לא להתנבא בתוכו ולא להתפלל ולהקריב קרבן, עד שנתן לו הקב"ה רשות וקראו, והוא שכתוב 'ויקרא אל משה'.

(רבינו בחיי פתחתה לפרשתנו)

כל הרודף אחר השררה השררה בורחת ממנו

"ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר... רבי נתחום אומר, רחק מקומך שנים ושלושה מושבות שיאמרו לך עלה ואל תעלה, שלא יאמרו לך רד [ולכן התרחק משה רבינו מהמשכן עד שנקרא על יד ה']... דבר אחר, זה שאמר הכתוב 'גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד' (משלי כ"ט כ"ג) כל מי שרודף אחר שררה שררה בורחת ממנו וכל מי שבורח משררה שררה רודפת אחריו.

(סדרש תנחומא ג א')

לימוד הנהגות בין אדם לחברו

"ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר..."

למה הקדים קריאה לדיבור, לימדה תורה דרך ארץ שלא יאמר אדם דבר לחבירו אלא אם כן קורוהו, [שמקדים לקרוא לו ולייעד הדיבור אליו], מסייע ליה לרבי חנינא דאמר רבי חנינא לא יאמר אדם דבר לחבירו אלא אם כן קורוהו. 'לאמר' אמר ר' מוסיא בר בריה דרבי מסיא משמיה דר' מסיא רבה, מניין לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור [שאסור לגלו לאחרים מה שחברו אמר לו עד שקבל את רשותו] שנאמר 'ידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר'.

(יזמא ד:)

משחרב הבית - 'זבחי אלוקים רוח נשברה'

"אדם כי יקריב מכם קרבן לה'... כבר כתבתי התעוררות אדם בקרבנו יהיה כמקריב את עצמו, ויחשוב זאת תורת העולה, זאת תורת החטאת, זאת תורת האשם. כלומר זאת שעושה בבהמה, הוא התורה שהיה ראוי להיות נעשית בהעולה על רוחו בהרהור חטא. וכן בהחטאת, וכן בהאשם... ועתה בעיונותיני שאין לנו מזבח ולא כהן, יאמר תורת העולה, ותורת החטאת, ותורת האשם, וכן כולם יעסוק בתורתם בשבורן לב, ויצטער שלא יוכל לעשות בפועל ויתודה ויהיה לבו נשבר בקרבנו ויתקיים בו (תהלים נ"א ט"ט) 'זבחי אלהים רוח נשברה'.

(של"ה דרך חיים, אות א')

הוי מן הנעלבים ואינם עולכים

"מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם". ולא מן החיה, הכשיד הכתוב לצורך קרבן הבהמות שהן נרדפות ופסל החיות שהן רודפות.

ומזה דרשו רז"ל הוי מן העלובין ולא מן העלובין מן הנרדפין ולא מן הרודפין, שהרי אין לך נרדפים בעופות כתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי מזבח. ואם כן בין בבהמות בין בעופות לא הכשירה תורה למזבח אלא הנרדפין, וזהו שאמרו הוי מן העלובין ולא מן העלובין, מן הנרדפין ולא מן הרודפין, הוכיחו אותו רז"ל מן הפסוק שאמר (שופטים ה' ל"א) 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו', וענין הכתוב כי קרא הכתוב העלובים אוהביו והמשילם כשמש, לפי שהשמש היה עלוב כשקטרגה הלבנה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד. וכשם שהמשיל עלבונם לעלובן השמש, כן המשיל שחרם וזכות אור נפשם לזכות אור השמש, כצאת השמש בגבורתו.

(רבינו בחיי א' ב')

כל ישראל ערבים זה לזה

"אדם כי יקריב מכם קרבן לה'... ענין כל ישראל ערבים זה לזה וחטא האחד על הכלל יחשב. ומה גם על הראוי להזהיר ולהשייר. כמאמרו יהבך ליחזקאל (יחזקאל ג ט') 'זאתה כי לא הזהרת רשע וכו', ועל כן כי יחטא איש גם זולתו יאשמו. וזה אדם כי יקריב שהוא על אשר חטא, הנה מכם נמשך לו זה שהוצרך להקריב שלא הזהרתם אותו. ואם כן גם כולכם הייתם חייבים ולא יכופר בקרבן אחד שיקריב הוא לבדו, אך זה חסד כי קרבן אחד לה' די. וגם שיהיה מן הבהמה וכו' אקבל כאלו גם כולכם תקריבו את קרבנכם של כולכם.

(אלשיך א' ב')

ומצדיקי הרבים כטובים לעולם ועד

"אדם כי יקריב מכם קרבן לה'... תקריבו את קרבנכם". או יאמר בשום לב אל רבי האת' [תקריבו את' קרבנכם]. 'אדם כי יקריב' ויהיה מכם שהשבתם אותו בתשובה ועל ידיהם הוא שב, ומקריב קרבן לה' מן הבהמה כו', מעלה אני עליכם כאלו תקריבו כלכם. [וזהו כוננת התורה בריבוי] 'את' קרבנכם - כאלו גם אתם מקריבים. ולא קרבן אחד כי אם שניים, א. את האיש שהשבתם בתשובה כי היה רחוק והקרבתם אותו עד ה' ב. הקרבן עצמו. וזהו תקריבו את קרבנכם כי האת' מרבה את השני.

(אלשיך שם)

לימדה תורה דרך ארץ והנהגות הסעודה

"והפשיט את העולה ונתח לנתחיה". אמר רמי בר אבא הפשט וניתוח בעולה הוא הדין לקצבים [שגם באכילת הדיוט צריך קודם האכילה הפשט וניתוח, היינו להפריד העור ולחתוך לחתיכות], מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשד קודם הפשט וניתוח, [ונספיקין בגמרא] רמי בר אבא אורה ארעא קא משמע לן [שבא להשמיענו הלכות דרך ארץ].

(ביצה כה.)

גודל הזהירות הנדרשת בעסקי ממון חברו

"והסיר את מוראתו בנוצתה". ויש בכאן התעוררות גדולה לבני אדם בעניין חומר הגזל, כי כשם שהקב"ה מרחיק מן המזבח כלי המזון שבעוף ולא זכה ליקרב על מזבח ה' מפני שהוא כלי הגזל, כן ירחיק האדם שיש בידו גזל שלא יעלה ויראה לפניו ולא יזכה להיות במחיצתו של הקב"ה אם לא יחזירנו. וגילה לנו הנביא על עונשו החמור שהוא טורדו מן העולם הזה והבא, הוא שאמר (ירמיה י"ז י"א) "עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו", כלומר לעשרו או העושר אליו, ובאחריתו לעולם הבא יהיה נופל מכסא הכבוד המכוון כנגד מקום מקדשנו, כי עונש הגזל מעקב שלא תשוב נפשו לשרשה שהוא כסא הכבוד, וזה קשור הפסוק עם חברו. וכבר באר דוד ע"ה כי הזוכים לעלות לפניו הם אותם שהם נקיים מהגזל, הוא שאמר (תהלים כ"ד ג') "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב".

(רבינו בחיי א' ט"ז)

הכפרה תלויה בהכנעה שאין קטיגור נעשה סניגור

"כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'". זה לשון הרב הנ"ל [הרב מנחם הבבלי], טעם מצוה זו מדקאמר (שם) 'תקטירו' ולא אמר 'תקריבו', ללמד שעם הקרבן צריך הכנעה כדי שיהיה לרצון, והשאור והדבש היצר נמשך אחריהם ומגביהים עצמם בטבע, והכפרה תלויה בהכנעה שהרי כל המנחות באות מצוה, והקטיגור לא יעשה סניגור.

(של"ה דרך חיים, אות ז')

"ולא ידע איש את קבורתו" רבי אברהם אבן עזרא - פרק שישי

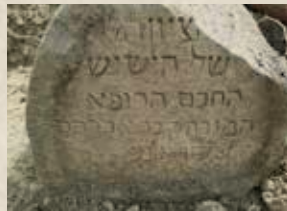
כאבול

בלב הכפר הערבי כבול, הנמצא צפונית לשפרעם, מצויה מערת קבורה. לפי מסורת ארוכת ימים קבורים במערה זו שלושה חכמי ישראל שבאו מחבל אנדלוסיה שבספרד: ר' יהודה הלוי, ר' אברהם אבן עזרא ורבי שלמה אבן גבירול. רבים המקורות המזכירים את קבריהם של ריה"ל, אבן עזרא ואבן גבירול בכבול, אך לא ברור על מה הם מבוססים.

יש אומרים שבאמת נטמן שם רק רבי יהודה הלוי, שהוא היחיד מבין השלושה שלכאורה אכן עלה לארץ. אך ברבות השנים השתרשה בקרב הציבור הטעות ולפיה לא רק ריה"ל קבור שם, אלא גם שני רעיו, בני זמנו, שבאו מאותה חבל ארץ. טעות זו גם מסבירה איך יתכן שאבן גבירול שודאי לא עלה כלל לארץ הקודש, גם מצוין שם.

צפת

לפני כחמש שנים התגלה בבית העלמין העתיק בעיר הקודש צפת, בסמוך למערה של חנה ושבועת בניו, קבר ועליו מצבה שבה נכתב, "הציון של הישיש, החכם הרופא אברהם אבן עזרא". יש אומרים שציון זה הוא מקום קבור של רבינו. אך סביר להניח שזה לא מקום קבור של רבינו, היות שבזמנו של הבית יוסף חי בצפת חכם אחר צפתי בשם זה, ששמו מוזכר אף בשו"ת מהר"ב"ח (סימן צ"ג) בזו"ל, "בו ביום העיד החכם המעולה כה"ר אברהם נ' עזרא הרופא בפנינו בית דין חתומי מטה וכו'".

הציון שהתגלה בבית החיים העתיק בצפת

הוכחה נוספת לכך שמקום זה אינו מקום מנוחתו של רבינו היא שבציון כתוב הרופא, ורבינו לא היה ידוע בתור רופא, וגם אם בין שאר החכמות ידע רבינו גם את חכמת הרפואה, לא מסתבר שבתואר זה היו מעטרים אותו אחר מותו, בנוסף לכך זה שעד ימינו לא מצאנו שום מסורת האומרת שציונו של רבינו האבן עזרא נמצא בצפת, מפריכה כמעט לחלוטין את הטענה שזה אכן מקום מנוחתו, היות שאם ציונו היה במקום כה ידוע ומפורסם כבית"ח העתיק בצפת, היו אמורים להימצא לכך עדויות כלשהן.

אולם כך או כך, צדיקים דבריהם הם זכרונם ואין עושים נפשות על קברם, ואע"פ שלא ידע איש את קבורתו ואין בידינו לדעת בוודאות אם גופו הק' נטמן בצפת עיה"ק או באדמת אנגליה, רוחו הק' חופפת על כל בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם, ומצודתו פרושה מלונדון הבירה עד צפת שבהרי הגליל...

בר"ח אדר א' ד' אלפים תתקכ"ז שקעה החמה והסתלק רבינו לעולם שכולו טוב. לפני פטירתו בהיותו בן שבעים וחמש הרגיש רבינו כי קרב זמנו, והמליץ על עצמו "ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחורן אף העולם..."

קלאהורה

על פי הנראה הסתלק רבינו על אם הדרך בדרכו חזרה לספרד ארץ מולדתו, בקלאהורה, בעיר הגבול בין נבארה וארגון. אולם היות שמקום פטירתו אינו ידוע בוודאות, ישנם כמה מקומות המזוהים כמקום מנוחתו של רבינו, ומלבד הסברה המקובלת הגורסת שרבינו נפטר בעיר קלאהורה, ישנם עוד כמה וכמה מקומות הטוענים לכתר, ואומרים 'עלי יניח צדיק ראשו'...

רומא

יש אומרים שרבינו נפטר ברומא, וזאת על פי השיר 'לדור דורים' [שיר שרבינו כתב עם סיום כתיבת פירושו לתורה], שבו כתב בפירוש שבשנתו האחרונה שהה ברומא. בסוף השיר מופיעה רק השנה בה נפטר, וייתכן כי שם המקום בו נפטר לא מופיע מכיוון שהוא מוזכר בשיר. אולם אין בכך כל ראייה, היות שרבינו היה מורגל בנדודים, ויתכן שבשנתו האחרונה הספיק להיות ברומא, אך בראותו שקרב זמנו יצא חזרה לארץ ספרד.

אנגליה

לעומתם יש אומרים שרבינו נפטר באנגליה. וזאת על פי דברי בן דודו רבי משה בן חסדאי מתקן, שכתב: "... מבני אינגלאנט [אנגליה] ששם מת בניהם". יש תומכים בגרסה זו, היות שר' משה תקו חי סמוך לזמנו של רבינו, על פי שיטה זו קיבל ר' משה את המידע על מקום פטירתו של רבינו מאותם אנשים שנתנו לו את כתביו של אבן עזרא שפגשו אותו אישית.

ארץ ישראל

שיטה נוספת ישנה, לפיה זכה רבינו להגיע בסוף ימיו לארץ הקודש, ובה מנוחתו כבוד, וכך כותב רבי אברהם זכות בספר יוחסין: "ואני שמעתי שהוא קבור בארץ ישראל בלי ספק". רבי אברהם זכות מוסיף עדות לכך שמקום קבורתו בארץ ישראל, "וכן שלחו לר' שלמה בן שמעון מארץ ישראל שראה בעיניו קבר ראב"ע שם".

מעניין שבניגוד לרומא ולאנגליה ששם לא מצאנו ציון המזוהה עם ראב"ע, בארץ ישראל ישנו למרבה התמיהה לא רק ציון אחד, אלא שני ציונים לפחות המזוהים כמקום מנוחתו של רבינו...

עורך ראשי: הרב מרדכי ארנסטר
עורכים: הרב ברוך הערשלע, הרב שמעון ליברמן
להערות והארות: kadmaa10@gmail.com

לבקשת רבים ניתן להירשם
לקבלת הגיליון במייל כל שבוע,
באמצעות שליחת בקשה למייל:
kadmaa.m@gmail.com

**אלפי יעדים
נתיב אחד!**
נתיב פרו - היחיד שמגיע
לכל בתי הכנסת בארץ

ד"ר הצפת עלונים קבוע מדי שבוע

אלפי בתי כנסת נתיב כל שבוע
מחזורי עיתון צבור המתקיימת
ולמשלמות ביתי

את המסלול של עיתון
כלפי ארץ אברהם בשבוע
074-703-5009